

BRIEVEN VAN WILLEM BILDERDIJK AAN JOHANNES KINKER

DOOR

F. D. K. BOSCH.

II.

BILDERDIJK was gelukkig geweest in de keuze van zijn nieuwen procuratiehouder. Wien had hij beter kunnen nemen dan KINKER? Hij was van diens toewijding en hoogachting verzekerd. Gedurende vijf jaren had KINKER onder leiding van BILDERDIJK en VAN DER LINDEN te 's Gravenhage de rechtspraktijk uitgeoefend en — zooals KINKER's biograaf MR. M. C. VAN HALL verzekert ¹⁾ — „in die dagen vooral was (hij) steeds zeer bevriend met BILDERDIJK; vandaar dat weinigen het karakter en de zeden van dien zoo zonderlingen als geleerden Dichter zoo goed hebben kunnen doorgronden als hij.” In 1763 had KINKER 's Gravenhage verlaten en zich als advocaat te Amsterdam gevestigd. En „hoezeer KINKER geen belangrijk vermogen had — zegt VAN HALL — behoefde hij de vruchten der Regtsgeleerde praktijk niet, om zich aan de behandeling daarvan uitsluitend te wijden. Kostbare uitspanningen waren de zijne nimmer;

---

¹⁾ Mr. M. C. VAN HALL: KINKER. Bijdragen tot zijn Leven. pag. 24.

die, welke hij in de Letteroefeningen vond, waren hem genoegzaam. Vermeerdering van behoeften was voor hem inderdaad, hetgeen voor den rijken SENECA slechts in wijsgeerige bespiegeling bestond, vermindering van geluk". Naast de noodzakelijke juridische kennis, beschikte KINKER dus over den even noodzakelijken vrijen tijd om zich aan de behartiging der wanhopig-verwarde zaken van zijn vriend te wijden. Bovendien trof het goed, dat KINKER te Amsterdam gevestigd was, 1) waar de oude heer BILDERDIJK tot zijn dood gewoond had en, nadat CATHARINA WOESTHOVEN daarheen in 1797 met het restje van haar inboedel verhuisd was, ook BILDERDIJK's „sedes fortunarum" met haar aanhang van schulden en crediteuren gezocht moest worden.

De eerste taak, die BILDERDIJK's volmacht KINKER op de schouders legde, was voor diens belangen zorgen bij de uitvoering van het testament van den ouden ISAAC BILDERDIJK. De eerste brieven van onze verzameling behelzen uitvoerige orders in betrekking tot deze boedelverdeeling. Daar er in het testament en in een later opgemaakte wijziging 2) bepalingen waren opgenomen omtrent praelegaten aan ieder der drie kinderen uit te keeren, ontwierp BILDERDIJK een uitvoerig schema, volgens hetwelk naar zijn meening moest gehandeld worden. Hij had zich die moeite kunnen besparen. Want niet alleen was zijns vaders testament anders dan hij zich had voorgesteld, maar ook overigens kwam er van „le support que le ciel m'envoie dans l'heritage de mon père" zooals BILDERDIJK schreef — weinig terecht. Nauwelijks hadden de schuldeischers er de lucht van gekregen, dat er iets te halen viel, of één van hen, de brutaalste, liet beslag leggen op de erfportie, die BILDERDIJK toekwam. Het was een zekere BROMET — volgens BILDERDIJK „un maudit juif" — bij wien hij voor jaren geleden geld had opgenomen. Dezelfde bleef, zoolang als wij in de correspondentie met KINKER kunnen nagaan, hem het leven verbitteren. Angstig hooren wij hem in den brief aan KINKER van 10 Mei 1797 vragen wat er bij de in-beslag-name geworden is van zijn boeken met eigenhandige aantekeningen *en marge*, van zijn prenten, zijn teekeningen, zijn handschriften van „de Geschiedenis van Holland", van „de Nederlandsche Grammatica", en dat „Op de Ode". Het schijnt dat men kans gezien heeft met BROMET een accoord aan te gaan. Wanneer en hoe dit tot stand kwam komen wij uit BILDERDIJK's brieven niet te weten. Het vermoeden rijst echter, dat BILDERDIJK's boeder ISAAC er de hand in gehad heeft en dat het min-of-meer „in fraudem alterorum creditorum" geschiedde. Den 29sten Juli 1806 schreef BILDERDIJK aan KINKER: „Vous savez que je n'ai jamais eu copie ni autre con-

1) Anders was BILDERDIJK's keuze waarschijnlijk wel gevallen op zijn vroegeren associé J. VAN DER LINDEN, die nog beter dan KINKER op de hoogte van B.'s zaken geweest zal zijn.

2) Van 17 Juni 1794.

naissance quelquonque de ce qui a été arrangé avec lui (nml. BROMET); mon Frère m'ayant simplement porté en compte une somme, païée à lui en consequence de l'accord, comme il le nommoit, qu'il ne m'a pas expliqué." Nauwlijks was BILDERDIJK in 1806 weer in het vaderland teruggekeerd, of BROMET begon het hem weer lastig te maken — wel een bewijs dat boven vermeld accoord weinig rechts-geldige kracht bezat, en slechts had moeten dienen om BROMET er toe te bewegen zijn arrest op BILDERDIJK's erfportie te laten varen. Hoe het verder met de vordering van BROMET is afgeloopen weten wij niet. Zijn naam komt niet op de lijst van crediteuren voor, die zich in 1811 bij BILDERDIJK's faillietverklaring aanmeldden. ¹⁾

Zooals wij hiervoor opmerkten zijn de brieven van BILDERDIJK, na zijn terugkeer in het vaderland aan KINKER geschreven, te weinig in getal, om ons een helder beeld van zijne finantieele misère te kunnen geven. Slechts één schrijven, een wanhoopskreet van October 1812, geeft ons een duidelijk denkbeeld van den toestand, waarin de dichter zich toen bevond. ²⁾ Hij schreef :

Mon très Cher !

Si l' affaire est réellement dans les termes qu'il nous a paru, de grace procurez-moi quelque peu d'argent par manière d'a-compte, ne fût-ce que 5 à 6 fl. Je suis depourvu de tout; tout le monde me trompe et me trahit de gayeté de coeur. Je n'ai pas 2 sous chez moi, et ne sais où, ni comment en trouver. J'ai besoin de pain pour mes enfans et n'en puis trouver à credit.

Si l'affaire est manquée ou qu'elle tarderait trop, achetez ou tachez de vendre pour moi quelques uns de mes livres.

Mais quoiqu'il en soit ne tardez pas à me secourir car je suis réduit à la dernière extrémité. Adieu,

Tout à vous
BILDERDIJK.

Is BILDERDIJK's correspondentie met KINKER, waar het geldzaken betreft, feitelijk niets belangwekkender dan die van elk alledaagsch persoon, die in benarde omstandigheden verkeert en het water tot de lippen ziet komen — interessanter is het hem in deze brieven als dichter werkzaam te zien, al is het ook slechts in het meest prozaïsche moment van zijn scheppen: het bijéén zoeken en uitgeven van een gedichtenbundel.

Als hem gebleken is dat zijn deel in de erfenis zijns vaders wel voor het grootste deel alleen zijn crediteuren ten goede zal komen, schrijft ³⁾ hij aan KINKER, dat hij trachten wil op andere wijze zijne financiën te versterken. Van de achttien Hollandsche guldens per maand, welke hem zijn professoraat oplevert, kan hij met

¹⁾ KOLLEWIJN II pag. 11.

²⁾ Zie dergelijke brieven meest v. 1811 in Briefwisseling TYDEMAN I pag. 253, 258, 263.

³⁾ 28 Mei 1797.

de zijnen moeilijk bestaan. Daar hij bovendien niet als zoodanig in functie getreden is, maar nog steeds op een vacature wacht, mist hij alle extra-verdiensten, die aan dat ambt verbonden zijn. Hij zou anders bijvoorbeeld compendia kunnen schrijven, die de jongelui moesten koopen of nieuwe uitgaven en bloemlezingen van klassieke auteurs bezorgen, die vrij-goed betaald worden. Die bronnen van inkomsten zijn nu echter voor hem gesloten; hij moet zich wel naar Holland wenden om iets te verdienen. Reeds twee-en-een-half jaar geleden zond hij zijn schoonbroer ELTER „De Proeve van eene vertaling van Ossian” met een ontwerp om den geheelen Ossian in Hollandsche verzen over te brengen, onder inschrijving, omdat wellicht geen boekhandelaar de uitgave zou aandurven. Dit plan wil hij nu ten uitvoer brengen. De vroeger geleverde proeve van vertaling bestond uit „de Krijg van Inisthona”; hieraan zou hij nog toe kunnen voegen het schoone gedicht „Darthula” en „De Gezangen van Zelma”, welke hij sinds lang heeft liggen, bovendien eenige andere verzen, welke hij tijdens zijn ballingschap gemaakt heeft en waarvan het meerendeel geen betrekking heeft op hem zelf noch op zaken van staat. Men zou hieruit één of twee bundels Mengelpoëzie kunnen samenstellen elk van 150 tot 300 bladzijden groot. KINKER krijgt in opdracht hiervoor een uitgever te zoeken en over 't honorarium te onderhandelen. Ook is BILDERDIJK eventueel wel geneigd vertalingen van Thucydides, Polybius of Livius „à tant par feuille” te leveren. Plutarchus is niet meer in de mode „des Histoires des republiques d'Athenes et de Rome seroient bien plus de saison dans ce temps-ci que les vies de quelques rois ou capitaines de Plutarque.” In ieder geval wil hij iets om handen hebben „car il ne me faut non seulement de l'argent (car je n'ai pas de chemise sur le corps) mais aussi du travail.”

In zijn volgenden brief (van 18 Juni '98) blijkt, dat KINKER er in geslaagd is bij de weduwe DOLL een overeenkomst aan te gaan wat betreft de uitgave van BILDERDIJK's Mengelpoëzie, en dat zij hem *f*10.— per vel wil betalen. KINKER heeft hem voor dien bundel om Oden gevraagd. „Ah! mon cher ami” — antwoordt hij :

„Ne croyez pas que je sois maintenant dans l'age ou dans la position d'ame, requisite pour en faire. Dans ma jeunesse fouguese, j'écrivois dans ce genre la, vous le savez, mais dans un age plus avancé j'ai tout à fait changé de genre, et comme le bon Homère dans son dernier Poeme, je ne fais plus rien que des contes, des Romances, des petites pieces ou morales ou erotiques. Et le peu que j'ai fait dans un genre plus sublime ne serait pas bien accueilli chez vous dans le temps-ci. Pour la Tragedie je l'aime audessus de toutes choses; mais j'ai perdu le stile concis et energique qu'elle demande..... La Tragedie est dechue de l'ancienne pompe, le stile en est devenu plus populaire et la prose se souffre à present sur le Theatre dans la bouche des Rois et des Heros. Au reste chez vous on ne manque pas de versificateurs qui pourront l'habiller en vers. Sil y avoit un gain assuré (savoir de reputation aussi bien que d'argent) je pourrois moi-même m'y preter. Mais je ne pense plus en vers Tragiques comme autrefois, ce qui double le travail.”

Bij het verzamelen van de gedichten zijner „mengelpoëzie” wenschte hij niet in aanmerking te laten komen: i.e. zijne politieke verzen (waardoor — volgens zijn zeggen — vijftien zestiende van zijn werken uitgesloten wordt); 2e. verzen, die reeds vroeger van hem verschenen waren. Dit behoeft echter niet te gelden voor een bundel gedichten, die hij, na zijn huwelijk met CATHARINA WOESTHOVEN, voor eigen rekening bij den boekhandelaar ELIVE, te Amsterdam, had laten drukken, en welke nooit in den handel was geweest. Hij vraagt KINKER, of hij dezen bundel, vermeerderd met enkele verzen, als „un Petit ouvrage Erotique” onder den naam „Odilde” zou kunnen laten verschijnen, of dat KINKER het beter oordeelt, dat zij in de „Mengelpoëzie” zouden worden opgenomen. Zooals wij uit de thans bestaande bundel „Mengelpoëzie” kunnen zien, gebeurde dit niet. Waarschijnlijk op afraden van KINKER. Het kan niet voor de dichterlijke fijngevoeligheid van BILDERDIJK pleiten, dat hij verzen, welke voor zijn eerste vrouw bestemd en in oogenblikken van de blindste verliefdheid gedicht waren, zoovele jaren later, toen de omstandigheden zoozeer waren veranderd, onder den lievelingsnaam van zijn vrouw, nog wel „Odilde”, om geldelijk voordeel wilde publiceeren! 1) In de derde plaats acht BILDERDIJK het raadzaam in de „Mengelpoëzie” geen gelegenheds-gedichten op te nemen. „Autrefois on donnoit tout, mais depuis quelque temps, on ve veut plus des vers d'occasion; on fait mal puisqu'il y a des vers qui en valent bien d'autres; cependant il faut se soumettre à l'idée universelle”. Toch zien wij, dat BILDERDIJK in de uitgave der mengelpoëzie, zooals zij tot ons gekomen is, het in zijn correspondentie met KINKER zoo merkbare streven om het groote publiek in het gevele te komen, opzijde gezet heeft en eenige gelegenheds-gedichten heeft opgenomen. 2) Hij verdedigt dit in dit voortreffelijke stuk van zijn Voorrede:

„Men heeft sedert verscheiden jaren een vooroordeel tegen zoogenoemde gelegenheds-verzen opgevat; en geen wonder! Indien men den vreeslijken sleep van meestal zeer middelmatige Bruilofs-, Lijk- en Verjaarzangen, en wat diergelijke meer is, die nog voor niet zeer lang, de Dichtbondels overliepen, beschouwt, kan men 't niet vreemd vinden, indien men daartegen een soort van afkeer gekregen heeft. Men heeft echter wellicht in den grond der zaak ongelijk. De gelegenhedsverzen van een middelmatig vernuft of blooten (alhoewel zeer zuiveren) Verzenmaker, mogen vervelen; die van een waarachtig' Dichter zullen, zoo dikwijls hij niet bloot welstaanshalve een vers heeft willen maken, maar van harte gezongen heeft, zijne beste stukken zijn. En zelfs zal men ze des te vuriger vinden, naarmate zij meer voor de vuist zijn opgesteld, en de genie (als ik het zoo noemen mag) meer in de engte gebracht is

1) Zooals wij weten werd genoemde bundel in 1800 door ELTER „onder den alzins zotten titel van Oden en Gedichten” zonder medeweten van BILDERDIJK in het licht gezonden. In 1808 bewerkte B. zelf een uitgaaf. KOLLEWIJN, BILDERDIJK I 174.

2) Het zijn: Op het overlijden van Atterbury, Aan den Dichter KINKER, Op de afbeelding van het overleden Schootkatjen van Jonkvr. DE LANNOY, Op het Graf van de Treurspeldichteresse LANNOY, Op het Huwlijksbed van een Bruid en Bruigom.

geweest. Wat zijn PINDARUS Odes dan Gelegenheidsverzen? Wat zijn die van HORATIUS anders? . . . . . Ik erken gaarne, dat ik ieders Gelegenheidsverzen niet lezen kan; maar ik moet ook tevens erkennen, dat ik sommige Gelegenheidsverzen hooger stelle dan al wat hun Dichter anders geschreven heeft. . . . . Heb ik onrecht en mishaaft het den Lezer, zoo is er voor hem slechts een enkel blad Druk overstuur. Hij kon er somwijlen wel meer uit eene verzameling missen; en indien een of twee gerechten niet smaken, dit zal toch den gantschen disch, zoo hij voor het ooverige wel toegericht is, tenminste bij geen welmeenende gasten, bederven.

BILDERDIJK maakt dan een lijst op van gedichten, welke hij gaarne in den bundel zag opgenomen; eene lijst, die, voorzoover zij volledig is, vrijwel overeenkomt met de inhoudsopgave der beide deelen, zooals die voor ons liggen. Het eerste moet bevatten „Starrenkennis”, vertalingen van verzen van OSSIAN, en „pièces fugitives”, het tweede zal alleen vertellingen en romances inhouden, o.a. het pas gedichte „Aristus en Ismene, conte extrêmement Gamologique, Erotologique et lugubre”, waaraan hij ter kenschetsing nog toevoegt: „on l'on pourroit mettre pour motto le vers qui finit votre OROSMAN DE KLEINE: Daar zijn, het gaat nog al, één, twee, drie, vier, vijf dooden”, mais il faut avouer que tous les acteurs de mon conte meurent et que je ne fais grace à personne.” Bij het uitkiezen der gedichten is hij steeds met KINKER te rade gegaan en schat blijkbaar diens oordeel hoog. Een „Weesvers”, het gedicht „Reden en Driften” en de romances Ahacha en Irwin en Fredeberg, ¹⁾ die reeds vroeger in de Post van den Helicon verschenen waren, worden op KINKER'S raad niet opgenomen. Dat deze laatste er trouwens niet tegen opziet, zijn vriend opmerzaam te maken op fouten, die, volgens zijn meening, diens dichtwerk ontsieren, blijkt uit een brief van BILDERDIJK (6 Juli 1798) over de rijmen. KINKER vond blijkbaar dat een rijm *ketent* op *gerekend* niet door den beugel kon en had er BILDERDIJK over geschreven. Deze is het niet met hem eens. „Voyons un peu”, antwoordt hij, „wat moet er in onze „sleepende” of „vrouwelijke” verzen rijmen? De lange syllabe natuurlijk. Rijmt *ké* niet op *ré*? De rest „sleepet na” en behoeft niet te rijmen. S'il rime aussi, cela n'y fait rien”. Onze beste poëten hebben steeds een zekere schoonheid gevonden in de afwisseling, die een dubbelrijm als KE-TENT op RE-KEND aan het vers geeft. Zoo rijmen *voorbeeld* en *veroordeeld*, *schoonheid* en *ten toon spreidt*, *schoorsteen* en *voorbeen*, *dagvaart* en *slagswaard* (VONDEL), hoewel het als een gebrek van deze rijmen moet worden beschouwd, dat de sleepende syllaben niet even lang zijn. Beter zijn, volgens hem de „dubbelrijmen” van het type *ketent-rekend*, die een toonlooze *e* in de tweede lettergreep vertoonen.

Dat deze romances van B.'s hand waren, wisten wij reeds uit VAN HALL'S Mr. JOHANNES KINKER, pag. 23.

Waar wij, van een hedendaagsch standpunt uit, het met KINKER eens zijn, en moeilijk een rijm als *ketent-rekend* onder de „dubbelrijmen” kunnen rangschikken, en daarom zelfs geneigd zouden zijn, BILDERDIJK's uiteenzetting als de verdediging van een „lapsus calami” ¹⁾ te beschouwen, zoo moeten wij niet vergeten, dat BILDERDIJK het gebruik van onzes inziens onzuivere rijmen tot een overdacht systeem verheven heeft. In de voorrede van zijn mengelpoëzie komt hij op de aanmerking van KINKER terug: „Met opzicht tot het Rijm ben ik nog in het oude begrip: dat het naamlijk het beste Rijm is, 't geen het minst gehoord wordt. En ik doormeng uit dien hoofde mijne verzen gaarne en bij voorkeur met die onvolkomen rijmen, die bij ons, uit goede taalgronden, gewettigd zijn, doch niet volmaakt op elkander slaan. Zoo is, bij voorbeeld, *heir* op *eer*, *arm* op *scherm*, *rots* op *los*; en, in de sleepende klanken het dubbel rijm, mits het waarlijk sleepe, als *voorbeeld* op *geoordeeld*, *ketent* op *reken*. Ja, durfde men de *rima assonante* der Spaansche taal invoeren, ik geloof, dat onze dichtstukken daarmee bevoordeeld zouden zijn. Ik houde het rijm in onze verzen noodzakelijk: het heeft bij ons hetzelfde uitwerksel als de overschietende silbe na den tweeden en vierden voet van den *pentameter* der ouden”.

Er was nog iets, dat KINKER in BILDERDIJK's mengelpoëzie blijkbaar niet aanstond. In de voorrede had BILDERDIJK gesproken van zijn „langzaam aantredenden ouderdom”, van „de vroege ouderdom, welke (hem) niet alleenlijk het hoofd voor den tijd heeft besneeuwd, maar ook vele geest- en zielskrachten verzwakt en verminderd, zich in (zijne) jongste voortbrengsels gevoelen doet”, had hij gewaarschuwd: „waarschijnlijk zullen deze bundels wel de laatste snik mijner poëzie wezen”. De titelprent — door hem zelf geteekend — verbeeldde een ouden zanger, die de harp bespeelt, op den achtergrond een zwaan, met het onderschrift: „Kom tot den jongsten toon van Kondas grijzen zanger”. KINKER vond, dat het geen pas gaf voor een man van even veertig jaar, zijn „ouderdom” als „captatio benevolentiae” aan te wenden ²⁾. BILDERDIJK schreef echter terug:

„Mais vous ne voulez pas que je fisse mention de ma caducité &c. Mais croiez moi, mon très-cher ami, je n'oserais pas hasarder le recueil, s'il n'y avoit pas quelques excuses par raport à ce point tant je me ressens de cet affoiblissement. Ce n'est pas que je crains de manquer de feu ou de vivacité: mais il y a une certaine aëcheresse, que je ne puis plus vaincre, et qui perce par tout. Un connaisseur doit l'observer, et ma propre preface doit amollir sa critique: pour les autres lecteurs, doit on s'en soucier? Ou a-t-on coutume de juger un livre par la preface?”

¹⁾ Hoewel hij uitdrukkelijk beweert, dat hij dit rijm opzettelijk gebruikt heeft „*quae tanquam gemma aliqua singulari suo nitore in versu nitere visa est.*”

²⁾ Nog 35 jaar lang zou BILDERDIJK de *voorreden* van zijn dichtbundels met dergelijke toespelingen op zijn naderenden dood blijven voorzien. Zie C. Busken Huet, Lit. Fant en Krit, XXV pag. 32 vlg.

Uit een brief van Augustus 1798 blijkt, dat de Mengelpoëzie persklaar is. BILDERDIJK veroorlooft zich bij die gelegenheid een grapje, *rara avis* in zijn zakelijk schrijven: „A present, mon tres cher, vous venez de terminer l'affaire avec la veuve Doll, car je la regarde comme telle (voilà par exemple une belle equivoque qui m'échappe! je ne veux pas dire que je regarde la veuve comme *enragée* ou *Doll*, mais que je regarde l'affaire comme terminée; car il faut s'entendre.”

Nauwelijks was in Januari 1799 het eerste deel der Mengelpoëzij en in September daarop volgende het tweede deel verschenen ¹⁾ of BILDERDIJK moeide zich al weer met de uitgave van een ander dichtwerk. Zijn dichterlijke ondernemingslust, welke hem in Juli '98 aan KINKER had doen schrijven: „Vous savez bien que je ne puis pas me dispenser de faire des vers. J'en ferai dans le tombeau,” toonde zich ook toen weer.

Er bevonden zich met BILDERDIJK verscheidene Hollandsche uitgewekenen te Brunswijk. Onder dezen scholen enkele dichters en dichtersessen, die het plan opgevat hadden een bundel gedichten door hen saamgebracht onder den titel „Proeve van Nederlandsche Poezy van een Buitenlandsch Genootschap” in Holland te doen verschijnen. BILDERDIJK zou die uitgave bezorgen, haar voorzien met een „Voorrede” en er een cachet aan geven door er enkele gedichten van zijn pen aan toe te voegen. Hiervoor zouden in aanmerking komen het gedichtje „Zomer”, „vraiment une bagatelle dans toute la force du terme” en „Lentemorgen” dat hij kort geleden „uit het Deensch geïmiteerd” had. KINKER zou dan wel weer met de Wed. DOLL willen onderhandelen, de drukproeven corrigeeren enz.

Deze poëzie is later in vier deelen verschenen. Verdere bijzonderheden, aangaande deze uitgave, komen wij uit BILDERDIJK's volgende brieven niet te weten. Belangrijker is het trouwens, thans een deel der correspondentie in oogenschouw te nemen, waarin KINKER niet meer de rol van gediensstig vriend behoeft te vervullen, maar waar hij zich den meerdere van BILDERDIJK gevoelen kon. Wij bedoelen de filosofie.

Juist in de jaren, waaruit onze brieven dateeren, was KANT's wijsbegeerte

---

¹⁾ De beide bundels bevatten te samen 590 bladzijden druks. Zij moeten hem dus volgens contract met de wed. DOLL f 370 hebben opgebracht. Dit was één derde meer dan hij verwacht had. In een sommaire becijfering in zijn brief van 18 Juni '98 komt hij tot 348 bladzijden, welke hem f 200 à f 250 zullen doen verdienen. Door eene vergissing door de Wed. DOLL begaan, werden echter de verzen ruimer gedrukt dan geconditioneerd was en kon KINKER met het contract in de hand eene grootere som eischen. Dit tenminste begrijp ik uit B.'s brief van 23 October '98: „En vérité je ne vous croiois pas tant marchand! Votre coup d'essai est un coup de maître, car vous me procurez un tiers au dessus du prix ordinaire, et qui m'auroit du suffire. Je vous ai bien d'obligations, mon tres-cher ami, de la peine que vous vous etes donné dans cette affaire, qui vous doit avoir été aussi desagréable qu'à moi, etant également au dessous de nous deux.”

bezig, in Holland bekend te worden. Het had lang geduurd, voordat de nieuwe denkbeelden van Koningsberg hun weg tot de vrijzinnigste geesten hier te lande gevonden hadden. Terwijl de „Kritik der practischen Vernunft” in 1785 verschenen waren, kon PAULUS VAN HEMERT in den aanvang van 1796 nog schrijven ¹⁾: „Een enkel Hoogleeraar moge KANT gelezen hebben; maar voor het overige is hij aan onze landgenooten slegts bij geruchte bekend.” In de daarop volgende jaren verbreidde KANT's wijsbegeerte zich snel in wijder kringen, niet het minst door de ijverige bemoeiingen van mannen als PAULUS VAN HEMERT en JOHANNES KINKER, die in het door hun opgerichte „Magazijn voor de critische wijsbegeerte en de geschiedenis van dezelve”, dat tusschen de jaren 1799-1801 verscheen, hun tijdgenooten dwongen vóór of tegen KANT partij te kiezen. In hetzelfde jaar 1799 verscheen van KINKER's hand „Proeve eener opheldering van de kritiek der zuivere rede”, welke de eer beleefde, in het Fransch vertaald en zeer geprezen te worden.

KINKER was van nature een „tè opgewonden denker” ²⁾ en tè begeerig, de denkbeelden, waarvoor hij blaakte, bij de besten zijner tijdgenooten ingang te doen vinden, dat hij tegenover zijn vriend, dien hij zoo hoog stelde, over KANT gezwezen zou hebben. Ongelukkigerwijze zijn ons geene van deze, ongetwijfeld enthousiaste, pleidooien voor het Kantianisme bewaard gebleven en rest ons slechts BILDERDIJK's antwoord in een brief van 14 Juni 1799. Deze brief is daarom van belang, omdat daaruit blijkt, dat BILDERDIJK reeds in dat jaar de stelling had ingenomen, welke hij gedurende zijn geheele volgend leven tegen de filosofie in het algemeen en KANT's wijsbegeerte in het bijzonder zou blijven verdedigen. BILDERDIJK's eigen philosophische denkbeelden heeft men leeren kennen en bijeen gevoegd uit zijn werken en brieven, die na zijn terugkeer in Holland dagteekenen. Zoo deed Dr. KOLLEWIJN, die in zijn standaardwerk over BILDERDIJK, het hoofdstuk, dat over zijn Geloof en Philosophie handelt, samenstelde uit gegevens, welke — zoover wij hebben kunnen nagaan — van nà BILDERDIJK's vijftigste jaar dateeren. Wanneer wij ons niet bedriegen, is de brief van 14 Juni 1799 aan KINKER het resultaat van een eerste kennismaking met KANT. In geen geval wil hij dit natuurlijk aan zijn jongeren vriend laten blijken en schrijft: „.....j'ai toujours eù une bonne opinion de cette Philosophie” — alsof hij haar al jaren bestudeerd had, en: „j'en ai mille fois pris la défense (en tant qu'elle est destructive)”. Maar in den aanvang van denzelfden brief had hij gezegd:

¹⁾ MR. JOHANNES KINKER door JHR. B. H. C. K. VAN DER WIJCK, 1864 pag. 17.

²⁾ t. a. p. 12. ³⁾ t. a. p. 4.

„Vous continuez toujours à me preconiser la philosophie de KANT. Ne m'en demandez pas mon avis, mon tres cher! Je n'ai pas assez de loisir, pour m' enfoncer tout de bon dans un systeme, où presque tous les termes prennent de nouvelles significations bien differentes des notions ordinaires et où nous sommes habitués dès notre entrée dans la carrière de la philosophie. Ce m'est comme une nouvelle langue technologique, qu'on doit n'avoir pas de peine à déchiffrer, comme c'est toujours mon cas, mais dans laquelle il faut etre assez versé pour que toutes les idées attachées par l'Auteur à les mots se presentent tout d'un coup distinctement et exactement à l'esprit.”

Dit is een geheel andere toon dan dien hij later in zijn briefwisseling met TYDEMAN zou aanslaan: 1) „Ik heb hem (d. i. KINKER) dikwijls mondeling gezegd, dat hij zijn man (d. i. KANT) niet verstond, maar dat doet VAN HEMERT ook niet, en geen een.”

Het is een bekend verschijnsel, dat beginnelingen in KANT's wijsbegeerte haast onoverkomelijke moeite hebben om thuis te raken in 's mans duistere, ongewone terminologie. HEINRICH HEINE sprak van KANT's „stijl van pakpapier”. Men heeft lexicen voor elk der drie *critieken* afzonderlijk geschreven. 2) En, hoewel BILDERDIJK in zijn studententijd veel over filosofie gelezen had, heeft ook hij bij de bestudeering van KANT — blijkens zijn eigen getuigenis — die moeilijkheden te overwinnen gehad en is het daarom niet te gewaagd te onderstellen, dat hij in 1799 eerst kort geleden — misschien wel op het herhaaldelijk aandringen van KINKER — van KANT's systeem had kennis genomen. Mag hij toen nog niet zóó diep in diens filosofie zijn doorgedrongen als hij later voorgeeft te zijn, in ieder geval had hij er de kern reeds van begrepen en aan zijn eigen ideeën omtrent Godsdienst en Wijsheid getoetst.

Zooals wij hiervoor reeds opmerkten, bevat BILDERDIJK's brief van den 14den Juni weinig, dat niet in zijn verspreide geschriften van lateren datum en dus in genoemde synthese van dr. KOLLEWIJN terug te vinden is. Met dit onderscheid alleen, dat zijne positieve meeningen nóg minder vasten vorm vertoonen dan later. Hij heeft — zooals hij altijd behouden zal — sympathie voor KANT's filosofie wat het afbrekend gedeelte betreft. Als deze in zijn Kritik der reinen Vernunft de nietigheid van ons kenvermogen aantoot, geeft BILDERDIJK hem volkomen gelijk „mais pour la partie adstructive ou assertive je n'ose pas m'en faire le champion; et même je crois que je diffère en cela et de lui et de tout le monde”. Waar het er echter op aankomt, als tegenhanger van de kritiek der praktischen Vernunft”, een positief stelsel op te bouwen, blijft BILDERDIJK in gebreke, en, evenmin als later, denkt hij er aan, een sluitend, filosofisch

1) Briefwisseling Tyd. II 226.

2) VAN DER WIJK's MR. JOH. KINKER pag. 14.

systeem neer te schrijven, dat bestand zou blijken tegen aanvallen der Logica. Hij wenscht dat ook niet. Volgens hem is filosofie zonder geloof „meestendeels voor het waarachtig welzijn in deze benedenwereld even onnut. . . . als voor de hoogere, waartoe wij bestemd zijn. Want „alle waarheid bestaat (voor den Christen) in de betrekking tusschen God en zijne ziel”. „Christelijke Filosofie is (hoe vreemd het klinkt) een vierkante cirkel . . . Filosofie is alleen goed om Filosofie te weerleggen.” Zij behoort dan ook uit den aard „negatief en destructief te zijn”. 1)

De stelling, waarvan hij uitgaat — die alle Logica buitensluit en de poorten wijd voor het Geloof openwerpt — is, dat onze rede nooit in staat is, de waarheid te ontdekken, en zelfs niet te onderkennen, wanneer zij zich aan ons voordoet. De kennis, die wij bezitten, valt niet uit haar aard en noodzakelijker wijze in de machtsfeer onzer rede; zij behoort er nooit toe dan bij toeval. 2) Zij is ons eigendom op geheel andere wijze en door een geheel andere oorzaak dan men gewoonlijk denkt. Evenals een krankzinnige zich somtijds vergist in het gevoel van wel en wee van zijn lichaam en het een met het andere verwart, zoo kan het voorkomen, dat een waarheid strijdig is met onze reden, omdat onze vermogens eene disharmonie en eene ontaarding vertoonen, waarvan hij, BILDERDIJK, alom de bewijzen, zoowel wat de intellectuele als de fysieke gesteldheid van ons ras aangaat, gevonden heeft. De eenige wijze, waarop wij tot de ontdekking der waarheid kunnen geraken, hangt niet van ons af „quoiqu'on puisse quelque fois y contribuer quelque peu, moiennant certaines influences et certaines degagemens de notre sensualité.” — Hoewel het laatste woord moeilijk iets anders dan „zinnelijkheid, wellustigheid”, kan beteekenen en de gedachte nauwelijks vager en onphilosophischer kon zijn uitgedrukt, is het toch niet moeilijk BILDERDIJK's bedoeling te raden. De groote waarde, die hij later aan het *gevoel* hecht, als oorzaak van onze waarlijke kennis, komt ook hier tot uitdrukking. Voor hem is het gevoel „de bron van alles, het eigenlijke leven, de kern van onze persoonlijkheid.” Wat het verstand op zijn hoogst vermag, is, te onderscheiden door uiteenzetting „wat in het gevoel tegelijk en opeens, in de hoogstvolkomen samensmelting begrepen is”. 3)

BILDERDIJK laat het in zijn brief aan KINKER bij bovengemelde vage uitdrukking. Of hij zelf zich zijn ideeën nog niet helder bewust is, of dat hij KINKER den Kantiaan, niet waardig keurt, zijn innigste overtuiging omtrent gevoel, open-

1) KOLLEWIJN's BILDERDIJK II, pag. 118.

2) Cf. Brief aan WISELIUS (Brieven III 140, 141): Alle waarheid is bij ons bloote *allusi*, die haar grond in de eenstemmigheid van God en Zijn schepping heeft, en dus is het, ten onzen aanzien, toevallig, wanneer er een rapport tusschen het wezendlijke en onze bestgevormde besluiten is.

3) Taal- en Dichtk. Verscheidenheden I. 2.

baring en geloof te vernemen, blijft onzeker. Hij veroorlooft zich slechts een zinspeling op de voortreffelijkheid van zijn stelsel, ... dat hij voor KINKER verborgen heeft gehouden. Weliswaar is zijn filosofie niets dan een hypothese, zooals die van het planetenstelsel,

„mais je crois qu'elle satisfait au phenomenes physiques, intellectuelles, morales &c. aumoins autant que le systeme Newtonien à ceux du mouvement des planetes. Et particulièrement j'y trouve les moiens de repandre sur les points les plus abstraits de Theologie une clarté, qui est extremement rassurante et edifiante. Mais, il faut l'avouer, cette meme philosophie choque tellement une infinité de préjugés, et meme ceux qu'on se plait particulièrement dans nos jours à entretenir et a repandre par tous les moyens possibles, qu'elle n'est faite pour etre communiqué à personne exepié à un ami comme vous. Aussi souhaiterais-je beaucoup de pouvoir vous en entretenir encore dans une de nos conversations, que l'amitié et l'amour du vrai nous rendirent autrefois si delicieuses! Mais ces heureux temps reviennent-ils encore pour nous deux?"

De beantwoording van een andere vraag van KINKER, of hij FICHTE gelezen heeft, brengt hem op zijn geliefd terrein der rechtzinnigheid. Neen, hij heeft diens werk niet gelezen, maar het is niets nieuws, dat een ketter wil doorgaan voor den eenigen rechtzinnige in de kerk en volhoudt, dat alle anderen ketters zijn. Hij veroordeelt hem echter niet om zijn verboden boek, maar om zijn gedrag, dat niet te rechtvaardigen was tegenover de regeering ¹⁾ en dat verscheidene jonge lieden heeft meegesleept in het ongeluk! Trouwens, het is niet te gelooven, dat zijn inzichten slechter, onhoudbaarder of schandaliger zijn dan die, welke men in Brunswijk openbaar in het Carolinum (een soort academie, door den hertog gesticht) onderwijst en in de Gereformeerde Kerk, waar zelfs een der predikanten, niet tevreden met zich bij alle gelegenheden tegen het leerstuk der Drie-eenheid te toonen, den doop toedient, terwijl hij de formule, door JEZUS CHRISTUS zelf vastgesteld, verandert om te doen gelooven, dat JEZUS niet GOD de Zoon, evenals GOD de Vader, maar een wezen van minder soort, slechts „de Zoon van God” is!

Van BILDERDIJK's afschuw van alles, dat naar onrechtzinnigheid in den geloove zweemde en zijne „ontkenning der wettigheid der gezegende revolutie en der eeuwige waarheden, waarop zij berust” of wel zijn „ingekankerde verkleefdheid

---

1) FICHTE was in 1794 professor in Jena geworden. In de jaren 1798 en '99 viel de „cause célèbre” waarop B. doelt, en welke de aanleiding tot FICHTE's ontslag werd. Van atheïsme beschuldigd en gedwongen, de uitgave van het door hem geredigeerde „Philosophisches Journal” te staken, richtte hij, juist toen er kans was, dat de zaak in der minne geschikt zou worden, een geheel ongemotiveerd, ontactvol schrijven, aan het curatorium der universiteit, waarin hij met zijn ontslag en dat van vele docenten dreigde. De regeering kon zich dit niet laten welgevalen — ook GOETHE stemde in den staatsraad tegen F. — en verleende hem zijn ontslag. In den tijd, dat hij in Jena verblijf hield, ontwikkelde F. zijn „Wissenschaftslehre”. Welk boek KINKER BILDERDIJK had aangeraden is niet uit te maken. Misschien FICHTE's: „Die Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre”, dat in 1796, of „Das System der Sittenlehre”, dat in 1798 verschenen was.

aan het vernietigd stelsel van list en geweld", waarvan bij zijne verbanning sprake was geweest, is maar één stap. Het zijn de beide eigenschappen, welke zijne bewonderaars als zijne grootste deugden hebben aangemerkt en die hem in de oogen zijner tegenstanders tot „den grootsten obscurant" hebben gemaakt. Over zijne houding nu tot de Bataafsche Republiek, in verband met een mogelijken terugkeer in het vaderland, schreef hij in een brief aan KINKER van 29 Januari 1799. Deze had hem blijkbaar op de hoogte gebracht van den veranderden politieke toestand in het vaderland; dat er in de vorige Decembermaand, na belangrijke discussies in het Vertegenwoordigend Lichaam een algemeene politieke amnestie ¹⁾ was uitgevaardigd, waaronder ook de verbannenen begrepen waren, mits zij een verklaring aflegden, welke een afkeer van den ouden regeeringsvorm inhield. Dat hij dus maar het beste deed, als hij zich neerlegde bij den bestaanden toestand. Als iedereen zich republicaniseerde of democratiseerde, moest hij dat ook maar doen.

BILDERDIJK's antwoord op dit schrijven is verschillend uit te leggen. Zij, die van meening zijn, dat BILDERDIJK in 1795 zich heeft „laten verbannen", met geen ander doel, dan om zijn vrouw en schuldeischers te ontvluchten en tijdens zijn ballingschap niet onverdienstelijk de rol van „martelaar ter wille van Oranje en geloofsovertuiging" gespeeld heeft, zij zullen door BILDERDIJK's antwoord aan KINKER geen haarbreed van hun vroegere opinie afwijken. Daarentegen zullen zij, die BILDERDIJK's weigering, in Maart 1795 den ambtseed aan de Provisioneele Representanten af te leggen, als de schoonste, karaktervolste ²⁾ daad van zijn leven bewonderen, in genoemden brief nieuwe stof voor hunne bewondering kunnen vinden. Voor de laatsten citeeren wij allereerst een passage, welke BILDERDIJK's bezwaren tot terugkeer in het vaderland van zuiver „ideeëlen" aard behelzen; welke echter wel wat opmerkelijk achter alle anderen genoemd staan:

„du reste, mon très cher, il y a encore une remarque a faire; quoique degagé de mon serment fait à l'ancienne constitution, vous m'avouerez, que selon mes principes, je ne puis pas regarder les republicains d'apresent comme s'étant acquis les droits qu'ils exercent, d'une maniere juridiquement juste: je n'y puis donc participer sans participer *ex post facto* à leur injustice. Qu'ils soient reconnus dans une paix universelle, et que la maison princière renonce à ses droits; ce-cera alors que je le pourrai, mais tant que cela n'y'est fait je ne vois pas moiien de le faire salvâ conscientia, quoique je voudrois le pouvoir".

1) Zie Besluiten der 1e Kamer, December '98, bldz. 395, en over de discussies: Dagverhaal van het Vertegenwoordigend Lichaam, De III pag. 375 399.

2) Zie b.v. POSTMA in het verzamelwerk: Mr. WILLEM BILDERDIJK, pag. 79: „Beslist, ja vierkant, heeft zich dus BILDERDIJK, als calvinistisch Nederlander, geplaatst tegen de revolutie en het revolutie-beginsel. Want zijn daad in Maart 1795 was niet, gelijk men het wel heeft voorgesteld, een handelen naar den indruk van het oogenblik. Die daad ligt geheel in de lijn van zijn leven".

Wat verder KINKER's raad aangaat om zich maar met de groote hoop mee te democratiseren. . . . . hij wil het graag doen, maar passief. Als iedereen Muzelman wil worden, wil hij zich wel onderwerpen om onder de Muzelmannen te te leven en hij zou zich onthouden van alles, wat hunne wetten verbieden, maar hij houdt er niet van, zich met hen te besnijden, en men heeft onrecht, dat van hem te eischen, als zijn gestel zóó is, dat hij er onmiddellijk van sterven zou. Hij zou een vreemdeling onder de Muzelmannen zijn, zooals hij het is onder de Socinianen van zijn tijd. Hij zou een vreemdeling onder de Republikeinen zijn, evenals onder de regeering van de zwakke vorstjes en koninkrijkjes van zijn eeuw. . . . . maar om te willen, dat hij zelf een verdorven Republikein of een zwak, despotisch vorstje werd, dat zou te veel van hem gevergd zijn.

Overigens zijn er voor BILDERDIJK bezwaren van nog anderen aard, waarvan wij echter het gewicht moeilijk kunnen inzien. BILDERDIJK zelf acht ze het belangrijkste en plaatst ze geheel vooraan :

„Par raport à l'acte de civisme. Vous me dites que pour l'obtenir il ne s'agit que de declarer une aversion contre la vieille constitution; qu'assurement je puis declarer en bonne conscience, puisque personne au monde ne peut etre plus persuadé je ne dirai pas de ses defauts, mais de son defaut de principe; et quoique je m'ai trouvé obligé en conscience de la soutenir, je n'ai jamais déguisé que selon moi c'etoit la chose du monde la plus absurde, la plus contradictoire et la plus ridicule. Mais ce n'est pas cela ce qui m'embarasse. Tout ce qui pourroit s'opposer dans moi à l'aveu qu'on exige, seroit d'ailleurs oté tout à fait si j'étois degagé formellement par le P. de toute obligation du serment de 1787. — Ce qui me revolte audessus de toute expression, c'est d'avoir part au gouvernement, comme je l'aurois par le civisme, dans la Republique actuelle. Je n'ai jamais pu m'occuper de politique, je n'ai jamais voulu d'état ou d'emploi, qui m'entroit dans le cas de devoir m'en mêler: je deteste tout ce qui y a raport et (dans un mot) je ne puis vivre si je ne sois exempt de toute existence politique. Voila le grand mal: un mal que j'ai contracté de ma premiere enfance, et dont je ne guerirai jamais. Qu'on qualifie cela d'opiniatreté, de betise, si l'on veut, je conviendrai de tout, mais je ne supporterois pas la vie si je devois me meler du gouvernement, meme dans la moindre chose”.

Uit deze woorden blijkt, dat BILDERDIJK óf door KINKER verkeerd was ingelicht, óf zelf een onjuiste voorstelling der zaken had. In artikel 10 van de Grondwet van 1798 staat te lezen: „Niemand echter kan, als Bataafsch Burger, eenen daadlijken invloed op het bestuur der Maatschappij oefenen, tenzij hij in het openbaar Stemregister der Gemeente, waartoe hij behoort, zig hebbe doen inschrijven, enz.” En in artikel 11: „Zij, die zig mogen doen inschrijven in zoodanig Stemregister, moeten hebben de navolgende vereischten, ... b: Dat zij in handen van den voorzitter van het Plaatslijk Bestuur hebben afgelegd, en geteekend, de navolgende Verklaring :

„Ik houde het Bataafsche Volk voor een vrij en onafhankelijk Volk en beloof aan Hetzelve trouw. Ik verklaar mijnen onveranderlijken afkeer van

het *Stadhouderlijk Bestuur, het Foederalismus, de Aristocratie en Regeering-loosheid, enz.*"

Ten slotte artikel 12: „Aan ieder soodanig Burger zal, door het Plaatslijk Bestuur, eene uitdruklijke Acte van Burgerschap (d.i. de bedoelde Acte de Civisme) door den Voorzitter en Secretaris onderteekend, *om niet* worden afgegeven”.

Zooals wij hiervoor opmerkten, had BILDERDIJK, als hij als banneling in het vaderland wenschte terug te keeren, slechts „une aversion contre la vieille constitution” aan den dag te leggen, eene verklaring, die, hoewel eenigszins gelijkend op die van den stemrechtbegeerenden Bataafschen burger, niets te maken had met die „Acte de Civisme”, waarvoor hij zoo vreesde. En waarom vreesde hij dien zoo? Omdat hij door dezen gedwongen zou worden, te stemmen, en aldus een actief aandeel in het bestuur van den door hem verfoeiden staat te nemen. Want slechts dit stemrecht kon hij bedoelen, toen hij over „avoir part au gouvernement” sprak. Meende BILDERDIJK werkelijk wat hij hier neerschreef? Geloove wie gelooven wil. Doch aangenomen, dat hij den „Acte de Civisme” en de verklaring, van de bannelingen geëischt, met elkaar verward heeft, m.a.w. dat hij meende, dat hij door den terugkeer in zijn vaderland een stemgerechtigd burger zou worden, en aangenomen, dat zijn leven geen rustig oogenblik meer geteld had, als hij werkelijk eens ter stembus had moeten gaan. . . . wie dan nòg kan BILDERDIJK voor zóó naief houden, dat hij werkelijk zou gemeend hebben, dat ieder Bataafsche burger, die *mocht* stemmen, ook *moest* stemmen en daarmede zijn rust en levensgeluk aan de politiek ten offer brengen? Ook KINKER had een te hoog denkbeeld omtrent de verstandelijke capaciteiten van zijn vriend, om op zoo iets in te gaan. BILDERDIJK begreep dit wel en schreef schielijk achter 't vorige aan: „Mais peut-etre que vous pourrez me dire qu'il y a de différentes especes de civisme (car pour moi, je n'ai pas meme la moindre idée de votre nouvelle constitution) et qu'il y a je ne sais quelles exceptions. S'il y en a, vous me ferez un plaisir extrême de me l'expliquer.”

Wie in de voorstelling der zaken, door BILDERDIJK gegeven, niet aan zijne naïeveteit gelooven kan, moet wel aan zijne oprechtheid twijfelen. Immers, hoe verhield hij zich in 1799 tot zijn vaderland? De verhouding van zijne politieke overtuiging tot zijne maatschappelijke positie was veel veranderd in de vier jaren van zijn ballingschap. Toen, in 1795, was het voornamelijk de eerste geweest, die hem er toe gedreven had, zich tegen den geest van zijn tijd te verzetten en zich een vonnis op den hals te halen, dat — het dient erkend te worden — doordat het hem van vrouw en schuldeischers verloste, veel aangenaams voor hem inhield. Maar in 1799? Wat was het tóén, dat hem weerhield, in zijn vaderland terug te keeren? Was het nog wel die oude politieke overtuiging, welke bovendien

met een onwaarschijnlijken angst voor stemrecht versterkt moest worden, om tegenover de koele argumenten en voorstellen van zijn vriend van kracht te blijven? Of was het, omdat hij, nog niet van zijn eerste vrouw gescheiden, met een andere leefde, die hij voor geen geld ter wereld wilde verlaten, met wie hij zich toch bezwaarlijk in Holland vertoonen kon, waar bovendien zijn oude schuldeischers, BROMET voorop, hem een minder aangename ontvangst bereiden zouden?

Men moge BILDERDIJK gebrek aan eerlijkheid verwijten, dat hij de stadhouderlijke vlag, welke hij vroeger zoo hoog en trotsch in top geheschen had, toen de nood hem dwong, gebruiken ging om er een smokkel-lading mede te dekken, men vergete niet, dat zijn schrijven aan KINKER in '99 niets beslissen kan over het al-of-niet oprecht-zijn van gevoelens en overtuigingen, die in '95 bij hem voorzaten. BILDERDIJK's karakter is niet „semper idem” geweest, zelfs niet binnen vier jaar. Zij, die hem om zijn ballingschap bewonderen of verguizen, doen daarom verkeerd, zooals wij aan het begin van dit overzicht onderstelden, te groote waarde „pro of contra” aan vermelde mededeelingen aan KINKER te hechten.

Hiermede is wel het voornaamste medegedeeld, dat de 26 brieven dezer verzameling aan belangrijks bevatten. Daar komen nog ontelbare klachten in voor, over zijne miserabele gezondheid: haast geen schrijven of hij is, hetzij herstellende van een ziekte, welke hem „à deux doigts de la mort” gebracht heeft, hetzij lijdende aan de nawerking van een vorige, omdat de geneesheeren verzuimd hebben hem naar behooren te purgeeren en ader te laten; maar deze klachten zijn zoo gewoon en gelijkvormig in al zijne brieven, dat deze geene aanleiding geven tot bijzondere bespreking. Hetzelfde zou mogen gelden van de meer speciale ziekte, die hem zijn leven lang gekweld heeft, de Teisterbandwaan — waarvan ook overal de symptomen te constateeren zijn — als niet één brief aan KINKER (van 6 Juli 1798) hierover iets bevatte, dat ook voor andere zaken van gewicht is. Het betreft n.l. zijne verhouding tot zijn 17 jaar jongeren broeder ISAAC BILDERDIJK. Dat deze later verre van teeder was, wisten wij van elders. 30 April 1818 schreef hij aan VALCKENAER: „Zijne kwaadaardigheid tegen mijne vrouw en kinderen heb ik volkomen leeren kennen, en die drijft hem alleen; ook weet ik, waarom, en hij moet niet gelooven, dat ik zijn zwarte ziel niet doorzie”. Later spreekt hij nog over hem als „de eerlooze hondsvod.”¹⁾

Klaarblijkelijk vreesde BILDERDIJK toen, dat Isaac de onwettigheid van zijn verhouding tot CATHARINA SCHWEICKHARDT wetend, bij eventueel overlijden van

zijn ouderen broeder aanspraak zou maken op diens erfenis. Doch reeds in 1798 was de verhouding gespannen. ISAAC was blijkbaar, meer dan zijn broeder, tot de democratie geneigd. BILDERDIJK kan niet „la moindre confiance, ni la moindre amitié” aan „ce petit drôle de frère” schenken. Zijne correspondentie gedurende enkele maanden heeft hem geleerd, „qu'il a l'âme corrompue à tel point, qu'il doit faire horreur”. . . . . „le carmagnotisme tout pur domine dans ses lettres, et le rend tellement odieux et detestable à mes yeux, que je voudrais pouvoir le raier de ma genealogie. La dernière Lettre qu'il m'a écrite, est tout sansculotte, et mériteroit d'être brûlée des mains du bourreau”. KINKER zelf, zonder er bij te denken, brengt een nieuw staaltje van de laagheid en verdorvenheid van het karakter zijn broeders aan.

„Il (nml. ISAAC) n'a pu, sans violer les loix de famille, que notre maison a établie et qu'elle a suivie par toutes les siècles qu'elle subsiste, et sans s'en rendre le rebût, et l'exécration; il ne peut, dis-je accepter la Cappellanie que notre bonne vieille de Tante (qui n'entend rien dans tout cela, et qui n'y pense pas malice) vient de lui conférer; mais il étoit de son devoir de me l'offrir pour Elius, comme étant le chef de famille après moi; vu que dans les successions lincaires le frère cadet ne vient en considération tant que le ligne de l'Ainé subsiste, — Voila un trait qui marque pleinement la noirceur de son ame. Et c'est la celui, qui par droit de famille devoit être le protecteur, le tuteur et l'appui de mon fils; qui lui doit loiauté et fidélité; comme au seul chef, qu'il doit reconnaître sous le soleil, et dont il est né le sujet. — Non mon très-cher, jamais ma famille n'a produit de tels monstres: malgré la perte de nos possessions, toujours nos chefs de famille se sont maintenus dans leurs anciens droits vis-à-vis de leur parenté, et personne de celle-ci n'a jamais manqué au devoir que ses relations lui imposaient. —”

Met de *capellanie* welke ISAAC ten nadeele van zijn neefje ELIUS zou hebben aanvaard, bedoelt BILDERDIJK een beneficie „gesticht aan het altaar der H. Drievaldigheid in de kapel, genoemd naar GIJSBERT BACK, in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch, bestaande uit „de weyde ofte den Camp gelegen bij 's-Hertogenbosch nae VLIJMEN toe achter den hoogen donck, neffens de gemeene Steege aldaer.” 1) Dit beneficie had genoemde GIJSBERT BACK in 1455 bestemd voor de nakomelingen van zijn ouders. In de 1e helft der 16de eeuw kwam het aan de familie der PELGROMS en in 1728 huwde ISABELLA PELGROM DE BIE met WILLEM DUYZENDDAALDERS, den grootvader van moederskant van WILLEM BILDERDIJK. 2) In BILDERDIJK's jeugd berustte het patronaat-recht van het beneficie van „het Backskoorke” bij FEMMETJE PELGROM DE BIE, zijn oudtante, welks inkomsten zij hem den 22sten Mei 1773, omdat zij medelijden met hem had, schonk. Het bracht jaarlijksch een kleine honderd en vijftig gulden op. In 1783 stierf FEMMETJE PELGROM DE BIE en het patronaat recht werd geërfd door de weduwe DEBORA

1) BACK's fundatiebrief, berustend op het Amsterdamsch Archief, vermeld door KOLLEWIJN I 7.

2) KOLLEWIJN I 76.

VAN SOEST—DUYZENDDAALDERS, de „bonne vieille de Tante”, van wie BILDERDIJK in zijn brief gewaagt. Zij stierf in 1803, waardoor het patronaatsrecht overging op WILLEM BILDERDIJK, den oudsten zoon harer zuster. ¹⁾

Wat er nu precies in 1798 gebeurd is, dat BILDERDIJK's verontwaardiging in zulk een hevige mate opwekte, kunnen wij uit zijn brief niet geheel begrijpen. Zooals wij hiervoor zagen, werd aan BILDERDIJK in 1803 het patronaatsrecht van het „Backskoorke” krachtens erfrecht toegewezen. Deschenking van de „capellanie” aan zijn broeder ISAAC, die in 1798 zou hebben plaats gehad, moet dus te niet gedaan zijn. Wellicht ook is er slechts sprake van geweest en is zij nooit werkelijkheid geworden. Aan het slot van de passage, die wij bespreken, komt BILDERDIJK nog op de democratische neigingen van zijn broer terug; wij weten echter tē weinig van dezen, om hem geheel te kunnen begrijpen.

Pourquoi donc ce drôle là ne s'est-il fait carmagnole tout de bon? Il l'est par principe; il doit l'être; et s'il ne l'est pas il n'en est que plus coupable; parcequ'il n'en est retenu que par des considerations des plus indignes. — De grace, ne m'en parlez plus, et ne me faites pas rougir pour mon père defunt de lui avoir donné le jour.”

Wat ISAAC belet zou hebben zich geheel aan het carmagnolisme over te geven, kunnen wij niet vermoeden. Zijn ambt van „rijksweger” kan hem hierbij toch niet in den weg gestaan hebben!

Wij laten deze vraag, welke, al wās zij belangrijker, zonder betere gegevens tōch niet op te lossen zou zijn, rusten naast de vele die in BILDERDIJK's brieven aan KINKER nog op een antwoord wachten. Want vele punten zijn er waarbij wij op eene grootere uitvoerigheid hadden mogen hopen. Hoe bijvoorbeeld was BILDERDIJK's meening over de allerbelangrijkste politieke gebeurtenissen, die in het vaderland en buitenland in '98 en '99 plaats vonden? Slechts éénmaal, in een brief van 17 September '99, hooren wij hem reppen van den inval der Engelschen in Holland en „la Cour de Berlin”, over welke KINKER zijn opinie gevraagd had. Hij maakt eenige opmerkingen van algemeenen aard, om dan spoedig weer over zijn Mengelpoëzie te gaan spreken, die hem blijkbaar meer interesseerde. Zoo is er meer, waarover deze brieven ons slechts zuinig inlichten. Reeds in den aanvang van dit overzicht maakten wij de opmerking, dat deze geschriften ons geen blik zouden gunnen in een intiemen geestelijken omgang der beide vrienden. Het schrijven van philosophischen inhoud uitgezonderd, hooren wij BILDERDIJK niet vaak gewagen van de dichterlijke en wijsgeerige werkzaamheden van KINKER. In October '98 vraagt hij hem naar GABRIELLE DE FAYEL, het „Kattenspel” dat zoo'n grooten opgang gemaakt heeft. In April 1800 schrijft hij „Votre petite

¹⁾ t. a. p. 277 8de noot.

Parodie de l'Ericia m'a plu au dessus de toute expression et je languis beaucoup de voir les autres ouvrages que vous m'annoncez. Mais pourquoi ne reprime-t-on pas votre *Orosman de Kleine?*" Slechts in Januari 1809 is hij uitbundiger in zijn lof over het werk, dat KINKER toen voltooid had. Dan, als KINKER een sterfgeval in de familie te betreuren heeft, of zich verheugt „d'un nouveau fruit qu'(il) vient de cueillir dans le jardin du mariage", hooren wij BILDERDIJK hem met enkele woorden zijn deernis betuigen of gelukwenschen. Dit zijn vrijwel de eenige bewijzen, dat hij met zijn vriend op afstand in gedachten medeleeft.

Toch zou men niet het recht hebben uit deze schaarsche belangstelling af te leiden, dat de verstandhouding der beide vrienden in de jaren 1798 tot 1812 iets te wenschen overliet.

Uit BILDERDIJK'S brieven spreekt een voorkomendheid, een hartelijkheid, een dankbaarheid van toon, die duidelijk te kennen geeft hoezeer hij het op prijs stelt een vriend in Holland te weten, die zoo goed als hij zelf voor zijne belangen zorg draagt. Als wij bedenken met welke onaangename besognes BILDERDIJK KINKER lastig kwam vallen en op welke voortreffelijke, nauwgezette wijze deze laatste zich van zijn taak kweet, dan kunnen wij begrijpen, hoezeer BILDERDIJK zich aan zijn vriend verplicht moest gevoelen. Dat ook dit gevoelen voor BILDERDIJK aan verandering onderhevig was, wordt jammerlijk bewezen door het schimpdicht, dat hij jaren later den „très cher ami" met zijn vriend VAN HEMERT naar het hoofd slingerde:¹⁾

„Ja een misgeboort van dwergen,
Die Natuur in dronkenschap
Voor een vastenavondgrap
Om een vrachtje mest te bergen,
Samenknoopte tot een zak. . . enz."

Ook in zijn vriendschap is BILDERDIJK niet „semper idem" gebleven. . . .

Wat hebben ten slotte vermelde brieven omtrent BILDERDIJK zelve aan het licht gebracht?

Voor zoover zijne correspondentie met KINKER van zakelijken aard was, was er weinig, dat hem ons als mensch of dichter beter heeft doen kennen. Wij zagen hem rekenen, tobben, besluiten nemen, zooals elk gewoon mensch in dergelijke omstandigheden pleegt te doen.

Daar, waar zijn karakter ter sprake kwam, konden de stukken geen bewijzen van zijn onschuld, zelfs geen verontschuldigungen voor zijn zoo vaak

¹⁾ Kollwijn II 274.

besproken gedrag in beruchte kwesties bijbrengen. Integendeel, het moest blijken, dat zijne verachtelijke houding van den eersten tijd zijner ballingschap in de daarop volgende jaren naar onze meening zoo mogelijk, nòg onoprechter, nòg onwaardiger werd dan voorheen. In deze brieven zelve vinden wij weinig licht, dat de zwarte schaduw op zijn Brunswijksch verblijf geworpen kan doen verbleeken. 't Behoeft ook niet. Er is genoeg getracht BILDERDIJK's misslagen uit zijn karakter en uit de omstandigheden te verklaren en daarmede tevens te verontschuldigen. Laten wij niet beproeven het aantal dier pogingen met ééne te vermeerderen.

Het slotwoord laten wij aan den man, die, evenals wij, van vermelde brieven kennis nam, die evenals wij moeizaam waarheid en verdichtsel moest schiften, die, als tijdgenoot en vriend van BILDERDIJK, het best tot oordeelen bevoegd was. In den „Recensent der Recensenten”¹⁾ zegt JOHANNES KINKER het volgende van BILDERDIJK's karakter, 't welk ook op den geest die uit onze brieven spreekt toepasselijk is:

„Zijne levendige, ligt ontvlamde, en, men mag wel zeggen, rusteloze verbeeldingskracht, schiep hem, nu deze dan weder andere, dikwijls elkander verdringende inzichten, niet alleen in zijne letterkundige en wetenschappelijke studiën, maar ook in zaken, die tot zijnen toestand en persoonlijke belangen behoorden. Ook daarin was zijn leven een aaneenschakeling van *fictiën*; en wanneer hij eenmaal deze *fictiën* en opvattingen voor waarheid had doen gelden, kwam hij daarvan, wel te verstaan openlijk, niet gemakkelijk terug.”

Wat KINKER hier met schoonklinkend wijsgeerige bewoordingen aanduidt, is de eigenschap, welke BILDERDIJK het minst tot eer gestrekt, en ons het meest bij het onderzoek zijner brieven bemoeilijkt heeft. Men zou haar ook een andere, prozaischer benaming kunnen geven, die rechtstreekscher het bedoelde tot uitdrukking bracht.

Laten wij echter niets aan KINKER's vriendelijke woorden trachten toe te voegen of te veranderen. Zijn oordeel blijft voor ons van groote beteekenis. Hij is het, die wellicht beter dan eenig ander BILDERDIJK als mensch en dichter heeft kunnen doorgronden, waar hij hem gedurende een menschenleeftijd, als vriend, zoowel als vijand, in zijn sterkte en in zijn zwakheid heeft kunnen gadeslaan.

Uit KINKER's woorden spreekt een hooggestemde geest, die veel vergeven kon, omdat hij veel begrepen had.

¹⁾ XXXI re stuk.

